

14. О порядке принятия Банком России решения о государственной регистрации кредитных организаций и выдаче лицензий на осуществление банковских операций (с изменениями и дополнениями): Инструкция Банка России от 2 апреля 2010 г. № 135-И (пункты 5.1 и 5.4) // Вестник Банка России. – 2010. – № 23. – С. 10–15.

15. Скільки банків збанкрутує в Україні найближчим часом // ВКурсе [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vkurse.ua/ua/business/obankrotitsya-v-ukraine-v-blizhayshee-vremya.html>.

16. Кириченко О. ІСІ вивели з банків / О. Кириченко // FINANCE.UA [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/~2/10/all/2011/06/30/243485>.

17. Sidel R. Private-Equity Investors Take Profits on Bank Stakes Buyout Shops Cash In on Purchases Made During Financial Crisis / R. Sidel // The Wall Street Journal. – 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424127887324144304578621873670138056>.

Анотація

Хорт Ю. В. Ефективність регулювання інвестицій фондів прямих інвестицій в українські банки. – Стаття.

У статті надається правова оцінка ефективності регуляторних обмежень, покладених на інвестиції фондів прямих інвестицій до банківських установ України. Автором пропонується їх суттєво спростити з метою забезпечення потреб банків у капіталі.

Ключові слова: венчурний фонд, фонд прямих інвестицій, банк, фінансові установи, інвестиції.

Аннотация

Хорт Ю. В. Эффективность регулирования инвестиций фондов прямых инвестиций в украинские банки. – Статья.

В статье даётся правовая оценка эффективности ограничений, положенных на инвестиции фондов прямых инвестиций в банки Украины. Автором предлагается их существенно упростить с целью удовлетворения потребностей банков в капитале.

Ключевые слова: венчурный фонд, фонд прямых инвестиций, банк, финансовые учреждения, инвестиции.

Summary

Khorth J. V. Effectiveness of private equity investments' regulation in the Ukrainian banks. – Article. Regulatory limitations put on private equity investments in the Ukrainian banks are analyzed in this article. The author proposes to simplify them significantly in order to satisfy needs of banks in capital.

Key words: venture fund, private equity fund, bank, financial institutions, investment.

УДК 347.672:341.954

Т. С. Хороша

ПОНЯТТЯ КОЛІЗІЙНИХ НОРМ ТА КОЛІЗІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПАДКОВИХ ВІДНОСИН, УСКЛАДНЕНИХ ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ

Постановка проблеми. 13 березня 2014 р. було прийнято Постанову Верховної Ради України № 874-VII «Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейсько-го Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі», а 21 березня 2014 р. в Брюсселі підписано політичну частину Угоди про асоціацію з ЄС. Безумовно, усі ці важливі кроки нашої держави в напрямі приєднання до ЄС сприятимуть активнішому зростанню міжнародних зв'язків. Це вже можна спостерігати за такими процесами, як зростання міжнародної міграції населення, збільшення кількості укладення міжнародних шлюбів, збільшення випадків міжнародного усиновлення. І як наслідок, з плином часу всі ці процеси неминуче приводять до необхідності спадкування, ускладненого іноземним елементом, адже в межах будь-якого правопорядку природним явищем є смерть фізичних осіб, що припиняє правоздатність людини й відкриває спадщину.

© Т. С. Хороша, 2014

Так, іноземний елемент під час спадкування виявляється в тому, що за кордоном перебуває спадкове майно або спадкодавець чи спадкоємець (останні можуть мати громадянство іншої країни). У таких ситуаціях учасникам спадкових правовідносин, органам нотаріату та суду недостатньо знати матеріально-правові норми щодо спадкування, які діють в окремих країнах; їм необхідно також враховувати норми права, які застосовуються до спадкових відносин, ускладнених іноземним елементом.

Незважаючи на євроінтеграційні процеси та пов'язане з ними зближення правових систем, спроб вироблення єдиних для країн світу нормативно-правових актів, нормативно-правові акти різних держав характеризуються значними відмінностями як у матеріально-правовому, так і в процесуальному регулюванні спадкових правовідносин. До таких проблем насамперед слід віднести підстави спадкування, форми заповіту та його зміст, порядок поділу спадкового майна тощо.

Враховуючи вищевикладене, вважаємо, що нині комплекс проблем, пов'язаних із правовим регулюванням спадкових правовідносин, ускладнених іноземним елементом, стає вкрай актуальним та має важливе значення для більшості населення світу, адже саме завдяки спадкуванню відбувається перехід власності від спадкодавців до спадкоємців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти колізійного регулювання спадкових відносин, ускладнених іноземним елементом, досліджувались та були опубліковані в працях багатьох вітчизняних і зарубіжних учених-правознавців, зокрема А.С. Довгерт [9], Г.К. Дмитрієвої [8], Ю.О. Заїки [10], О.Р. Кибенко [11], Л.А. Лунца [12], З.В. Ромовської [20], С.Я. Фурси та Є.І. Фурси [16], Г.С. Фединяк та Л.С. Фединяк [23], Я.М. Шевченко [24] та інших. Деякі питання колізійного регулювання спадкових відносин, ускладнених іноземним елементом, розглянуто в дисертаційних роботах українських дослідників А.А. Степанюк «Застосування колізійних норм щодо спадкування в міжнародному приватному праві» та О.О. Кармаза «Спадкування у сучасному міжнародному приватному праві».

У контексті дослідження спадкових відносин, ускладнених іноземним елементом, на жаль, не знайшли достатнього наукового обґрунтування питання їх правового регулювання, тому ми вважаємо за доцільне більш детально зупинитися на колізійному регулюванні спадкових відносин, якому на сьогодні присвячено досить багато правових актів як міжнародного рівня, так і вітчизняного законодавства. Мова йде, зокрема, про Закон України «Про міжнародне приватне право», розділ X якого присвячено саме питанням спадкування.

Метою статті є встановлення сутності колізійних норм та порядку колізійного регулювання в Україні спадкових відносин, ускладнених іноземним елементом.

Виклад основного матеріалу. З метою врегулювання приватноправових відносин, ускладнених іноземним елементом, а також вироблення єдиного підходу до такого врегулювання було прийнято Закон України «Про міжнародне приватне право», розділ X якого присвячено колізійному врегулюванню спадкових відносин, що має назву «Колізійні норми щодо спадкування». Цей закон визначає пріоритет норм міжнародного договору перед внутрішніми колізійними нормами. Згідно зі ст. 3 вищевказаного закону, якщо міжнародним договором України, згоду на обов'язковість якого надано Верховною Радою України, передбачено інші правила, ніж встановлені Законом

України «Про міжнародне приватне право» [3], то застосовуються правила відповідного міжнародного договору.

Регулювання спадкових відносин з іноземним елементом у міжнародному приватному праві здійснюється двома шляхами: застосуванням колізійної норми й норми національного матеріального права, до якої вона відсилається, та використанням норм, що містяться в міжнародних договорах держав.

Таким чином, для врегулювання зазначених відносин застосовуються два методи регулювання: колізійний та матеріально-правовий.

Нас цікавить насамперед колізійний метод, адже саме завдяки йому вирішується головне питання: норми права якої країни слід застосовувати. Пункт 3 ст. 1 Закону України «Про міжнародне приватне право» [3] встановлює, що колізійна норма – це норма, що визначає, право якої держави може бути застосоване до правовідносин з іноземним елементом. Отже, колізійна норма не регулює відносини по суті, вона лише вказує, норми якої держави необхідно застосовувати для регулювання правовідносин з «іноземним елементом» [14, с. 13].

Взагалі колізія – слово латинського походження, що в перекладі означає «стикаюся» та визначається як зіткнення протилежних поглядів, прагнень, інтересів [3, с. 288]; розходження між правовими нормами, що регулюють однакові правовідносини [4, с. 339], та між окремими законами однієї держави або суперечність законів, судових рішень різних держав [22, с. 241].

У працях учених термін «колізія» трактується по-різному: одні автори вбачають у колізії декілька неузгоджених між собою норм права (Н. Александров [19, с. 336], М. Шаргородський [18, с. 113–114]), інші – одночасну дію різних норм щодо однієї й тієї ж ситуації (А. Черданцев [25, с. 43]), деякі характеризують його як зіткнення, протиріччя, конфлікт (С. Алексєєв [6, с. 33]), окремі автори визначають колізію як ситуацію, що виникла перед органами держави, вирішують питання, пов'язані з можливим застосуванням одного з декількох різнонаціональних законодавств (І. Лунц [12, с. 28]).

Відповідно до класичної точки зору колізійні норми – це норми про норми. Іншими словами, ці норми утворюють відсылне право [13, с. 99].

У сучасній доктрині зазначається, що колізійна норма – це норма, що визначає, право якої держави регулює відносини з іноземним елементом або вказує на законодавство правової системи, яке слід застосувати до певного правовідношення [23, с. 49; 11, с. 31].

На відміну від матеріальної норми, яка безпосередньо регулює поведінку суб'єктів, колізійна норма не визначає змісту прав та обов'язків цих суб'єктів, а лише вказує на компетентний правопорядок, який підлягає застосуванню в разі конфлікту законодавства країн. Тобто особливістю колізійної норми є те, що вона не дає відповіді на питання, які саме права та обов'язки мають сторони правовідносин, а лише визначає певний правопорядок, до якого слід звернутися, що й визначить права та обов'язки сторін. Іншою особливістю цієї норми є те, що вона, будучи нормою відсылною, застосовується з матеріальною нормою, до якої вона відсилає.

Ми підтримуємо думку дослідників, що колізійна норма становить собою норму, яка визначає, право якої держави має застосовуватися до відносин з іноземним

елементом: якщо їх учасником є іноземна особа (фізична чи юридична) або об'єктом цих відносин є майно, що знаходиться за кордоном, чи юридичні факти, з якими пов'язані виникнення, зміна чи припинення відносин, які мали місце за кордоном.

Розглянемо детальніше ст. ст. 70–72 Закону України «Про міжнародне приватне право», присвячені колізійному регулюванню спадкування [3].

Так, ст. 70 передбачає, що спадкові відносини регулюються правом держави, у якій спадкодавець мав останнє місце проживання, якщо спадкодавцем не обрано в заповіті право держави, громадянином якої він був. Вибір права спадкодавцем буде недійсним, якщо після складення заповіту його громадянство змінилося.

Тобто загальним правилом для врегулювання спадкових відносин є право держави останнього місця проживання спадкодавця. Отже, як бачимо, у своєму виборі закону врегулювання спадкових відносин, ускладнених міжнародним елементом, Україна приєдналася до тих держав, які використовують закон місця проживання (*lex domicilii*), під яким, відповідно до українського законодавства, розуміється адміністративно-територіальна одиниця, на території якої особа проживає строком понад шість місяців на рік (ст. 1 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» [4]).

Відповідно до ст. 29 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [5] місцем проживання фізичної особи є житловий будинок, квартира, інше приміщення, придатне для проживання в ньому (гуртожиток, готель тощо), у відповідному населеному пункті, у якому фізична особа проживає постійно, переважно або тимчасово. Місцем проживання фізичної особи у віці від десяти до чотирнадцяти років є місце проживання її батьків (усиновлювачів) або одного з них, з ким вона проживає, опікуна або місцезнаходження навчального закладу чи закладу охорони здоров'я тощо, у якому вона проживає, якщо інше місце проживання не встановлено за згодою між дитиною та батьками (усиновлювачами, опікуном) або організацією, яка виконує щодо неї функції опікуна. У разі спору місце проживання фізичної особи у віці від десяти до чотирнадцяти років визначається органом опіки та піклування або судом. Місцем проживання фізичної особи, яка не досягла десяти років, є місце проживання її батьків (усиновлювачів) або одного з них, з ким вона проживає, опікуна або місцезнаходження навчального закладу чи закладу охорони здоров'я, у якому вона проживає. Місцем проживання недієздатної особи є місце проживання її опікуна або місцезнаходження відповідної організації, яка виконує щодо неї функції опікуна. При цьому, відповідно до ч. 6 ст. 29 ЦК України, фізична особа може мати кілька місць проживання.

Проте в Законі України «Про міжнародне приватне право» [3] передбачено виняток: спадкодавець у заповіті має право обирати право держави, громадянином якої він був (*lex patriae*). Однак такий вибір права буде недійсним, якщо спадкодавець після складення заповіту змінив громадянство.

Згідно зі ст. 3 Європейської конвенції про громадянство від 6 серпня 1997 р. [1] кожна держава визначає відповідно до свого законодавства, хто є її громадянином. Водночас це законодавство визнається іншими державами за умови його відповідності міжнародним конвенціям, міжнародному звичаєвому праву та принципам права, які є загальновизнаними щодо громадянства.

Що стосується нерухомого майна, то відносини, пов'язані з його спадкуванням, врегульовуються дещо інакше. Так, відповідно до ст. 71 Закону України «Про міжнародне приватне право» [3] спадкування нерухомого майна регулюється правом держави, на території якої знаходиться це майно (*lex rei sitae*), а майна, яке підлягає державній реєстрації в Україні, – правом України.

При цьому до нерухомих речей за законодавством України (ст. 181 ЦК України [5]) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення. Режим нерухомої речі може поширюватися законом на повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а також інші речі, права на які підлягають державній реєстрації. За своєю природою ці об'єкти можуть переміщатися в просторі, тобто перебувати не на території України. Цим і пояснюється закріплення до спадкових відносин не принципу *lex rei sitae*, а закону місця державної реєстрації. Слід також зазначити, що закон місця державної реєстрації може співпадати із законом їхнього місця знаходження. Відповідно до ст. 182 ЦК України право власності та інші речові права на нерухомі речі, обтяження цих прав, їх виникнення, перехід і припинення підлягають державній реєстрації.

Тобто для врегулювання спадкових відносин з іноземним елементом щодо нерухомості, незалежно від того, перебуває це майно в Україні чи в іншій державі, застосовується одна й та сама колізійна прив'язка – право держави, на території якої знаходиться це майно (*lex rei sitae*). Застосування до нерухомого майна, яке підлягає державній реєстрації в Україні, права України має практичне значення тільки для тих видів майна, яке, незважаючи на його державну реєстрацію в Україні, може знаходитися не на території України [15, с. 283–284].

У ст. 72 Закону України «Про міжнародне приватне право» [3] містяться колізійні норми щодо здатності осіб складення й скасування заповіту, форми заповіту та акта його скасування. Так, здатність особи на складення й скасування заповіту, а також форма заповіту й акта його скасування визначаються правом держави, у якій спадкодавець мав постійне місце проживання в момент складення акта або в момент смерті. Заповіт або акт його скасування не можуть бути визнані недійсними внаслідок недотримання форми, якщо остання відповідає вимогам права місця складення заповіту або права громадянства, права звичайного місця перебування спадкодавця в момент складення акта або в момент смерті, а також права держави, у якій знаходиться нерухоме майно.

Так, відповідно до ст. 1 Конвенції про колізії законів, які стосуються форми заповітів, від 5 жовтня 1961 р. [2] заповіт є дійсним стосовно форми, якщо його форма відповідає внутрішньому законодавству щодо такого:

- місця, де заповідач його склав;
- громадянства заповідача на момент складення заповіту чи на момент його смерті;
- постійного місця проживання заповідача на момент складення заповіту чи на момент його смерті;
- звичайного місця проживання заповідача на момент складення заповіту чи на момент його смерті;
- місцезнаходження нерухомості.

Висновки. Підводячи підсумки, підкреслимо, що Закон України «Про міжнародне приватне право», покликаний врегулювати приватні відносини з іноземним елементом, вирішив більшість проблем спадкування, які потребують міжнародно-правового врегулювання.

Так, по-перше, на законодавчому рівні питання міжнародного приватного права врегульовано єдиним законодавчим актом.

По-друге, незважаючи на це, у самому Законі України «Про міжнародне приватне право» визнано пріоритет норм міжнародного договору перед внутрішніми колізійними нормами.

По-третє, цей закон, виходячи з принципу автономії волі заповідача, дає можливість останньому самостійно обирати право, яке треба застосувати для врегулювання спадкових відносин. При цьому такий вибір можливий лише в межах права держави, у якій спадкодавець мав останнє місце проживання, або закону держави громадянства, що є цілком зрозумілим, адже дивно було б, якби заповідач міг обрати право країни, з якою він ніколи в житті не мав ніякого правового зв'язку.

По-четверте, Закон України «Про міжнародне приватне право» не лише виходить із поділу речей на рухомі та нерухомі, а й передбачає спеціальний порядок спадкування для останніх «спадкування майна, внесеного до Державного реєстру України, регулюється правом України».

По-п'яте, здатність особи на складення й скасування заповіту, а також форма заповіту й акта його скасування визначаються правом країни, у якій спадкодавець мав постійне місце проживання в момент складення акта або в момент смерті.

Поряд з існуванням власного внутрішньодержавного закону вважаємо за доцільне створення єдиного Європейського цивільного кодексу, адже, з нашої точки зору, це не лише усунуло б прогалини в праві, а й дало б можливість одноманітно врегулювати всі питання, пов'язані зі спадкуванням, від самого складення заповіту чи смерті спадкодавця до передачі спадкового майна його спадкоємцям. Адже наявні на сьогодні міжнародні договори хоча й мають більшу юридичну силу щодо національного законодавства, проте не врегульовують повністю всі питання, пов'язані зі спадкуванням, а закони чи нормативно-правові акти різних країн можуть різнитися, що буде призводити не лише до суперечок між спадкоємцями, а й до суперечок між країнами з приводу права, яке слід застосовувати в тій чи іншій ситуації.

Література

1. Європейська конвенція про громадянство від 6 серпня 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_004.
2. Конвенція про колізії законів, які стосуються форми заповітів, від 5 жовтня 1961 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_424.
3. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23 червня 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>.
4. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні від 11 грудня 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1382-15>.
5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
6. Алексеев С.С. Государство и право. Начальный курс / С.С. Алексеев. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Юридическая литература, 1996. – 192 с.
7. Власенко Н.А. Коллизионные нормы в советском праве / Н.А. Власенко. – Иркутск : Изд-во Иркутского ун-та, 1984. – 99 с.

8. Дмитриева Г.К. Международное частное право / Г.К. Дмитриева. – М. : Юрайт, 2012. – 496 с.
9. Довгерт А.С. Очерки международного частного права / А.С. Довгерт. – Х. : Одиссей, 2007. – 816 с.
10. Заїка Ю.О. Спадкове право і цивільна доктрина / Ю.О. Заїка // Правова доктрина України : у 5 т. / [Н.С. Кузнецова, О.Є. Харитонов, Р.А. Майданик та ін.] ; за заг. ред. Н.С. Кузнецової. – Х. : Право, 2013. – Т. 3 : Доктрина приватного права. – 2013. – С. 47–55.
11. Кибенко Е.Р. Международное частное право : [учебно-практическое пособие] / Е.Р. Кибенко. – Х. : Эспада, 2003. – 512 с.
12. Лунц Л.А. Курс международного частного права. Общая часть / Л.А. Лунц. – 3-е изд., доп. – М. : Юридическая литература, 1973. – 384 с.
13. Международное частное право: современные проблемы : в 2 кн. / под ред. М.М. Богуславского. – М. : Наука, 1993. – Кн. 1. – 1993. – 272 с.
14. Міжнародне приватне право : [навчальний посібник] / за ред. С.Г. Кузьменка. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 316 с.
15. Міжнародне приватне право : [науково-практичний коментар закону] / за ред. А.С. Довгерта. – Х. : Одиссей, 2008. – 352 с.
16. Науково-практичний посібник / С.Я. Фурса, Є.І. Фурса, О.М. Клименко, С.Я. Рябовська, Л.О. Кармаза та ін. – К. : Видавець С.Я. Фурса, 2007. – 1216 с.
17. Новый толмачный словарь украинської мови : у 4 т. / укл. В.В. Яременко, О.М. Сліпущко. – К. : Аконт, 2000. – Т. 2 : Ж–О. – 2000. – 911 с.
18. Общая теория государства и права / под ред. Д.А. Керимова. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1961. – 159 с.
19. Основы теории государства и права / [Н.Г. Александров, Ф.И. Калинычев, Д.С. Карев, А.Л. Недавий и др.] ; общ. ред. Н.Г. Александров. – М. : Госюриздат, 1960. – 439 с.
20. Ромовська З.В. Українське цивільне право. Спадкове право. Академічний курс : [підручник] / З.В. Ромовська. – К. : Правова єдність, 2009. – 264 с.
21. Словник іншомовних слів / за ред. О.С. Мельничука. – К. : УРЕ, 1974. – 775 с.
22. Краткий словарь иностранных слов / за ред. С.М. Локшина. – 10-е изд., стер. – М. : Русский язык, 1988. – 632 с.
23. Фединак Г.С. Міжнародне приватне право : [підручник] / Г.С. Фединак, Л.С. Фединак. – 3-тє вид., доп. і перероб. – К. : Атіка, 2003. – 544 с.
24. Цивільне право України. Академічний курс : [підручник] : у 2 т. / за заг. ред. Я.М. Шевченко. – К. : ВД «Ін Юре», 2003. – Т. 1 : Загальна частина. – 2003. – 520 с.
25. Черданцев А. Ф. Толкование права и договора : [учебное пособие для вузов] / А.Ф. Черданцев. – М. : Юнити-дана, 2003. – 381 с.

Анотація

Хороша Т. С. Поняття колізійних норм та колізійне регулювання спадкових відносин, ускладнених іноземним елементом. – Стаття.

Статтю присвячено аналізу поняття колізійних норм та колізійному регулюванню спадкових відносин, ускладнених іноземним елементом. У ній детально досліджуються колізійні норми щодо спадкування в міжнародному праві, розкривається порядок визначення права, яке застосовується як до самого спадкування, так і до форми складання заповіту.

Ключові слова: спадкові відносини, колізійні норми, заповіт, спадкодавець, спадкоємець.

Аннотация

Хороша Т. С. Понятие коллизионных норм и коллизионное регулирование наследственных отношений, усложненных иностранным элементом. – Статья.

Статья посвящена анализу понятия коллизионных норм и коллизионному урегулированию наследственных отношений, усложненных иностранным элементом. В ней детально исследуются коллизионные нормы наследования в международном праве, раскрывается порядок определения права, которое применяется как к самому наследованию, так и к форме составления завещания.

Ключевые слова: наследственные отношения, коллизионные нормы, завещание, наследодатель, наследник.

Summary

Khorosha T. S. Concept of collision norms and collision adjusting of the inheritance relations, complicated by a foreign element. – Article.

This article is devoted to the concept of collision norms and collision adjusting of the inheritance relations, complicated by a foreign element. Collision norms in relation to inheritance in the international law are probed in detail, the order of determination of right, which is used both to the inheritance and to the form of testament drafting, is highlighted in the article.

Key words: inheritance relations, conflict rules, testament, testator, heir.